

jueves del Renaixement italià, i que ens ofereix un mirall de la recepció «tardana», més oportuna, de la tradició escolàstica en el cas de la interpretació cabalística de l'*Ars brevis*.

José HIGUERA RUBIO
Universitat Autònoma de Barcelona

Arthur Schopenhauer, *Diarios de viaje. Los Diarios de viaje de los años 1800 y 1803-1804*. Traducció, introducció i notes de Luis Fernando Moreno Claros. Madrid: Trotta, 2012, 251 p.

L'editorial Trotta continua sorprenent gratament tant per la qualitat com per l'oportunitat de les seves publicacions. La primera es deu, en aquest cas, a la pulcritud amb què s'han traduït, comentat i editat els diaris de viatge de l'encara adolescent Arthur Schopenhauer. La segona prové del fet que en castellà encara no s'havia dut a terme la traducció dels dos textos d'aquesta edició conjunta. Els manuscrits originals o *Reisetagebücher* es troben a l'Arxiu Schopenhauer de la Biblioteca de la Universitat de Frankfurt. Com a obres separades, van veure la llum en dues publicacions successives, que seguien fidelment el llegat manuscrit i apareixien amb útils i precises notes aclaridores: *Journal einer Reise von Hamburg nach Carlsbad, und von dort nach Prag; Rückreise nach Hamburg*, editat per Charlotte von Gwinner, Leipzig: Brockhaus, 1922; i *Reisetagebücher aus den Jahren 1803 bis 1804*, també editat per Charlotte von Gwinner, Leipzig: Brock-

haus, 1923. Però calgué esperar 63 anys per veure'ls reunits en una sola obra en la llengua original: *Die Reisetagebücher. Journal einer Reise von Hamburg nach Carlsbad, und von dort nach Prag; Rückreise nach Hamburg, Anno 1800; Reisetagebücher aus den Jahren 1803-1804*, editat per Ludger Lütkehaus, Zurich: Haffmans, 1988, 280 p. La traducció al castellà de Trotta es basa en el text d'aquestes tres edicions.

Conscient de la importància biogràfica dels diaris de viatge, l'estudiós francès de l'obra schopenhaueriana Didier Raymond va tenir cura de la traducció del segon d'aquests diaris l'any següent de la publicació conjunta dels originals alemanys: *Journal de voyage*, traducció i prefaci de Didier Raymond, notes de Jean d'Hendecourt, París: Mercure de France, 1989. Aquesta edició francesa, però, va cometre l'error de col·locar en portada la imatge d'un Schopenhauer jove, que gairebé inicia la vida adulta, mentre que l'edició de Trotta il·lustra la coberta amb un retrat de l'autor a l'edat aproximada de 12 anys, que correspon a la data en què va emprendre el primer viatge, el de 1800. Possiblement aquesta traducció francesa va motivar la corresponent a l'italià —força tardana, però—: *Diario di viaggio*, a cura de Silvia Coscia, Roma: Armando Editore, 1997. Ultra aquestes dues traduccions parcials no ens consta que ambdós diaris de viatge hagin suscitat cap altra traducció, sorprenentment ni tan sols a l'anglès, llengua que, d'altra banda, ha honorat considerablement el conjunt de l'obra de Schopenhauer. Cal felicitar-se, doncs, amb un reconeixement ben agraït i merescut, per l'aparició de la traducció al castellà dels

Diaris de viatge. Editorial Trotta ha dut a terme així un acte de justícia intel·lectual, en saldar un deute important amb Schopenhauer. Des que Miguel de Unamuno va assumir, amb la bellesa del seu ric castellà, la traducció de *Sobre la voluntat en la naturalesa*, és cert que Schopenhauer ha anat fent-se present de manera cada cop més intensa en el panorama de les traduccions i estudis en llengua castellana: avui dia, la major part de les obres de Schopenhauer ja parlen en castellà. Però els *Diaris de viatge* encara s'hi resistien excessivament i calia no negligir-los més. Per sana enveja, ens hem de preguntar, doncs, quan a casa nostra hi haurà el coratge i la clarividència necessaris per a afrontar la traducció i edició d'obres de Schopenhauer al català. De fet, aquí el panorama és desolador: no coneixem ni una sola traducció oficial de cap de les seves obres, malgrat la presència de bones editorials que s'hi podrien interessar.

Els *Diaris de viatge* de 1800 i 1803-1804 no són els únics manuscrits de *quaderns de notes* que conservem de Schopenhauer. Sabem, de fet, que tota la vida va mantenir el costum de prendre notes en llibretes i pàgines escadusseres, atès que li abellia de traduir a text inicial les idees tal com se li presentaven a la ment. Aquest material ocasional també inclou reflexions i comentaris sobre les seves pròpies obres ja escrites i revela l'intent de dialogar o integrar, en el seu estil directe i punyent, els pensaments d'altres llibres i autors. L'inventari actual de tots aquests *quaderns de notes* abasta deu volums: 1) el diari de viatge de 1818-1820; 2) un quadern en format foli dels anys 1821-1822 i 1826-1828; 3) un quadern de butxaca de 1822-1824; 4) un quadern en

format quartilla que cobreix els anys de 1824 a 1826; 5) un recull de notes titulat *Adversaria*, escrit entre 1828 i 1830; 6) un altre titulat *Cogitata*, que continua l'anterior fins a 1833; 7) un tercer, conegut com a *Llibre del còlera*, relatiu als anys 1831 i 1832, quan Berlín va patir l'epidèmia que va causar la mort de Hegel i que va motivar que Schopenhauer se n'allunyés cap a Frankfurt; 8) un quart recull d'apunts sota el títol de *Pandecta*, que abasta els anys entre 1832 i 1837; 9) un cinquè quadern sota la rúbrica de *Spicilegia*, testimoni dels famosos anys de Frankfurt de 1837 a 1852, en què Schopenhauer va escriure les obres posteriors; i 10) el quadern dedicat a les reflexions de maduresa, titulat *Senilia*, reflex indiscutible de les meditacions dels darrers anys de l'autor: 1852-1860. Sabem de Ludwig Wittgenstein que també ell va practicar el mètode filosòfic –si així podem dir-ne– d'escriure notes, observacions, comentaris, reflexions crítiques i intuïcions personals a mesura que un pensament o idea se li feia present amb força i claredat a la consciència. Aquesta manera de procedir mostra una voluntat de connectar la filosofia amb la vida, de construir i desplegar un principi especulatiu a partir de fragments de reflexió i de convertir l'activitat mateixa de pensar en un compromís ètic del pensador amb la veritat que cerca, cosa que recorda la crítica de Schopenhauer als professors de filosofia: viuen *de* la filosofia, però no pas *per* la filosofia.

Les primeres llambregades d'aquest mètode, practicat al llarg de deu volums d'apunts, es troben en els *Diaris de viatge*, ja que contenen observacions que transcedeixen la mera valoració de les obres

d'art i l'apreciació de la bellesa dels paisatges naturals que l'adolescent Schopenhauer va poder contemplar i gaudir en ambdós viatges. Val la pena, doncs, de destacar algunes d'aquestes intuïcions de significat més filosòfic. Comencem pel diari de 1800. El primer viatge d'aquests dos diaris va començar el 16 de juliol. Des del 28 de febrer, Arthur ja tenia 12 anys. Els pares i ell van emprendre un viatge de tres mesos pel centre d'Europa, des d'Hamburg, ciutat de residència, fins al balneari de Carlsbad, a Bohèmia, i des d'allí fins a Praga, per tornar a Hamburg. En aquest diari, una única anotació revela amb quina sensibilitat Schopenhauer estava atent al destí humà en aquest món, marcat sovint per desgràcies que les persones han d'endurar tota la vida. El 16 de juliol de 1800, dia de la sortida, en arribar a Zollenspieker, prop d'Hamburg, la família va trobar una dona que havia perdut la vista poc després de néixer, quan la portaven a batejar. Arthur escriu: «Sentí lástima de la pobre mujer, pero admiré la flemática tranquilidad con la que soportaba su ceguera; ¡bien caro hubo de pagar el placer de ser cristiana!» (p. 31). Aquesta reflexió ja mostra tres característiques de la futura filosofia de Schopenhauer: 1) la crida a la compassió envers el proïsme, sobre la base que tothom comparteix la mateixa essència de la vida i que aquesta, en tant que Voluntat cega, és la font del sofriment dels individus; 2) la crida a la negació de la pròpia voluntat, per tal d'aconseguir aquella tranquil·litat interior que pugui vèncer el destí imposat per la Voluntat com a essència metafísica del món; i 3) la constatació irònica que la Voluntat es burla dels individus, dels seus

plans i de les seves intencions, bo i sotmetent-los a realitats paradoxalment ben allunyades de la seguretat, protecció i felicitat que anhelaven aconseguir. Aquests tres elements defineixen l'anomenat pensament pessimista del filòsof Schopenhauer. La seva influència, però, es pot rastrejar també en el jove Ludwig Wittgenstein, que en una anotació de 6 d'octubre de 1914 escriu: «L'ésser humà no ha de dependre de l'atzar. Ni del favorable ni del desfavorable».

El segon diari aplega els tres quaderns en què Schopenhauer va deixar escrit un testimoni preciós de l'impacte que li va produir el viatge que va dur a terme amb els seus pares des del 3 de maig de 1803, quan Arthur ja tenia 15 anys, fins a l'arribada, de retorn, a Berlín el 25 d'agost de 1804, tot i que el trajecte va continuar fins a Danzig. Tres anys de maduresa respecte del viatge anterior ja han donat els seus primers fruits filosòfics. Diferents anotacions d'un adolescent ja clarament decantat cap a la reflexió així ho confirmen. Seleccionem-ne les més significatives. L'11 de maig de 1803 la família va visitar l'ajuntament d'Amsterdam. El gran vestíbul de marbre, finament treballat en tota una munió d'adornaments, va meravellar Arthur: «Tanto detalle conforma una totalidad cuya visión tiene tanto de sublime que uno no puede dejar de admirarla con mudo estupor» (p. 69). S'anticipa aquí la posterior valoració metafísica del sublim en l'art: l'exuberància d'una obra arquitectònica materialitza el poder descomunal de la Voluntat que impera a través de l'ésser humà. A l'altre extrem no s'hi troba simplement la lletjor o manca de gust en l'art, sinó l'espectacle de

la crueltat humana i del fracàs d'una vida personal. Un cop instal·lats a Londres, l'anotació del 8 de juny comença així: «Esta mañana he presenciado un triste espectáculo: he visto colgar a tres hombres. Siempre será la más indignante de las visiones ver cómo se mata a seres humanos de forma violenta [...]» (p. 79). Aquesta reflexió no justifica el pessimisme respecte de les qualitats morals de la humanitat. Simplement, constata que la vida humana no és el reflex transparent d'una racionalitat que tot ho guiaria pel camí del bé i del perfeccionament. El filòsof voldrà ensenyar després que la Voluntat cega i irracional, com a essència del món i de la vida, invalida tots els optimismes metafísics, com els dels idealistes alemanys. El pessimisme de Schopenhauer és de base metafísica, no merament psicològica ni moral. Però anotacions com aquesta fan comprensible la poca predisposició d'Arthur a considerar acceptable tot el que l'home fa i manifesten, en canvi, la fina sensibilitat amb què captava la interioritat humana: «[...] era un espectáculo sobrecogedor ver con qué angustia esos hombres querían dedicar incluso sus últimos instantes a la oración» (p. 80).

El 13 de juny de 1803, la família visita el Ceverian Museum de Londres i Arthur es mostra impressionat pel completíssim gabinet de ciències naturals que hi troba: «[...] todas las obras de la Naturaleza, en sus diversos escalafones, ramificaciones y hasta en las desviaciones de su normal desarrollo, se hallan aquí clasificadas con el mayor orden en vitrinas de cristal [...]» (p. 83). La metafísica posterior de Schopenhauer integrarà aquesta observació en la

teoria de l'expressió esglaonada de la Voluntat d'acord amb les Idees o Formes plàtoniques i els diversos nivells de realitat. La formació científica li va oferir així el material analític per a il·lustrar una idea metafísica. La visita a l'abadia de Westminster l'endemà, 14 de juny, també li suscita una subtil reflexió sobre la pervivència de tants poetes, herois i monarques que comparteixen aquell –també sublim– espai religiós: «Sin embargo, los grandes espíritus que hubiera entre todos ellos, cuyo brillo brotara de sí mismos y no de las cosas exteriores, estos se llevaron con ellos su grandeza, ELLOS son los únicos que se llevaron consigo todo lo que aquí tenían» (p. 85). Un comentari de Ludwig Wittgenstein resulta molt adient al respecte: «També en l'art hi ha persones que creuen poder forçar la consecució de la seva vida eterna mitjançant bones obres & altres que es llencen en braços de la gràcia» (22.10.1930). Per al Schopenhauer metafísic, la «gràcia» serà la possibilitat humana reeixida d'anul·lar la pròpia voluntat, perquè la realitat última de la Voluntat, materialitzada com a Idea en l'art, brilli en l'obra en si.

El 12 de desembre de 1803, la família Schopenhauer ja fa dies que es troba a París i camina fins a la plaça on s'ubicava la Bastilla. La forma com Arthur caracteritza la representació que es fa d'aquesta famosa presó serviria literalment per a il·lustrar el pessimisme posterior: «Un camino empedrado hasta el portón de piedra, una parte del foso del castillo y la casa del gobernador *Delaunay* ayudan aún a la imaginación a representarse ese lugar de la eterna miseria, los inauditos lamentos, y del sufrimiento sin esperanza» (p. 111). En els «Comple-

ments» a *El món com a voluntat i representació*, a l'inici del capítol 46, hi llegim: «Tot en la vida fa saber que la felicitat terrenal està destinada a esvanir-se o a ser reconeguda com una il·lusió. Les disposicions d'això es troben arrelades en l'essència de les coses. D'acord amb això, la vida de la majoria dels homes resulta trista i breu». El neguit de la Voluntat, que és irracional, cega i impulsiva –com ensenyarà el filòsof posteriorment–, també es percep en el món animal en estat salvatge. En visitar, el 6 de gener de 1804, el *Jardin des Plantes* del Museu de Ciències Naturals, Arthur constata: «También pude ver aquí otra vez animales salvajes en el jardín. Es curiosa la permanente inquietud en la que siempre se encuentran estos animales; están en constante movimiento, ninguno de ellos para quieto un instante» (p. 117). Resulta clar que observacions naturals com aquesta van induir Schopenhauer a pensar en el motor últim o darrera essència de tota realitat, que actua com un poder dionisíac sobreabundant: «Aquí, desde la altura de *Bezier*, pueden contemplarse las bellas tierras cultivadas en derredor. Se divisa la cantidad infinita de fructíferos campos, de diversos colores y tamaños, tal como los variopintos frutos de un desparramado cuerno de la abundancia, todos alrededor [...]» (p. 135). La comunió amb la raó de ser intrínseca d'aquesta riquesa apaivaga l'ànima, tal com suggereix l'anotació d'1 d'abril de 1804, a la vista de l'esplèndida panoràmica del *Pérou*: «uno puede contemplar la tierra entera ante sí en todo su esplendor, y es imposible divisarla de esta manera sin sentir un extraordinario gozo interior» (p. 137).

Els horrors de la vida relacionats amb la

justícia humana van constituir el contrapunt als preciosos escenaris naturals que oferien Marsella i la seva contrada. En aquesta ciutat, la visita a l'Arsenal, part del port dedicada a la marina de guerra, era obligada. El trist i famós cas dels condemnats a galeres impressionava tothom. En gairebé tres pàgines, Arthur fa una descripció detallada d'aquesta visita. Els *forçats* que havien comès els pitjors crims restaven encadenats per sempre més al banc de la galera: «El destino de tales desgraciados lo considero mucho más aterrador que las condenas a muerte. Las galeras, que he visto por fuera, parecen ser el lugar más sucio y repugnante que pueda imaginarse. [...] durante su esclavitud se los trata como a bestias de carga» (p. 149). És usual entre els biògrafs de Schopenhauer considerar que aquesta experiència tan impactant devia contribuir decisivament a l'elaboració posterior de la seva concepció pessimista de la vida. Ell mateix diu: «Me horrorizó oír que aquí hay seis mil galeotes» (p. 150). Cal dir, però, que l'adolescent Arthur estava dotat amb una aguda capacitat de representar-se mentalment el sofriment, la misèria, la desesperació i la mort humana, i que nodria la seva imaginació bàsicament amb la contemplació d'obres d'art. Per això era capaç de comentar de manera precisa i estilísticament bella i profunda un quadre com el de *Sant Roc demanant a la Mare de Déu la guarició de les víctimes de la pesta*, del famós pintor Jacques-Louis David, de 1780: «La oscura mirada que expresa todos los sufrimientos posibles contrasta de manera terrible con el pálido color de la muerte que lo cubre por entero; el alma parece haber abandonado al resto del cuerpo y

permanecer ya tan solo en los grandes ojos negros que todavía no han perdido su fuego» (p. 145). Hagin estat més indirectes que directes o a l'inrevés, les experiències de contacte amb les misèries de la vida humana de l'adolescent Arthur van ser reinterpretades posteriorment com a causa de la suposada paritat entre la seva biografia i la de Buda. En l'esmentat *Llibre del còlera*, escrit a gairebé trenta anys de distància d'aquest segon diari, ens diu: «A mis diecisiete años de edad, sin ninguna educación escolar, me conmocionaron las miserias de la vida tanto como a Buda en su juventud el descubrimiento de la enfermedad, el dolor, la vejez y la muerte» (p. 21). Pel que sabem, la comparació no se sosté en sentit literal: Buda va abandonar el palau; Schopenhauer no es va separar mai de la seva fortuna. Però sí que podem concedir a Schopenhauer, ja en l'etapa de la seva còmoda i burgesa adolescència, el benefici d'una viva capacitat de representació de la profunditat del sofriment humà, que sabrà utilitzar com a justificació del seu posterior ateisme. Ell sí que podia considerar-se una excepció de la seva pròpia sentència: «Es increíble cómo el poder del tiempo es capaz de borrar las impresiones mas vivas y más atroces» (p. 155).

És hora de tancar el periple i d'arribar al port de la conclusió. En el segon diari de viatge, Schopenhauer ens surt a l'encontre com un adolescent que cerca la consolació del seu curiós i sensible esperit d'una manera típicament romàntica. Moltes de les seves anotacions bé podrien ser llegides com una paràfrasi dels quadres de Caspar David Friedrich, com ara *L'estiu*, de 1807, *Caminant damunt un mar de boira*, de

1818, i *Matí a les muntanyes*, de 1822. Valgui'n un exemple: «El mundo contemplado así, desde arriba, es un espectáculo tan sublime que no me cabe la menor duda de que para quien se siente abrumado de penas y cuidados debe de ser el más consolador de todos» (p. 193).

L'edició d'aquests dos *Diaris de viatge*, curosament traduïda i comentada per Luis Fernando Moreno Claros, ha estat un gran encert de l'editorial Trotta. Resulta altament recomanable la lectura d'aquests dos textos, perquè ens revelen les primeres passes d'un futur pensador metafísicament pessimista que mai no es va desencantar ni de l'espectacle pletòric de Voluntat de la naturalesa ni del caràcter sublim de l'art humà, i que sempre va restar molt atent al sofriment que aquesta Voluntat totpoderosa, tot i no ser gràcies a Déu divina, genera ella mateixa en el món dels seus fenòmens. En aquests dos textos es compleix una aguda observació de Wittgenstein: «En realitat, només es pot escriure –val a dir, sense fer res que sigui neci & improcedent– allò que sorgeix en nosaltres en forma d'escriptura. Tota la resta resulta còmica & com escombraries, per dir-ho així. O sigui, quelcom que caldria fer desaparèixer» (6.5.1930). Esperem que aquest judici tan sever –que amaga sobretot un ideal ètic– no afecti gaire el nostre comentari.

Joan ORDI FERNÁNDEZ
ISCRVIC